

Document

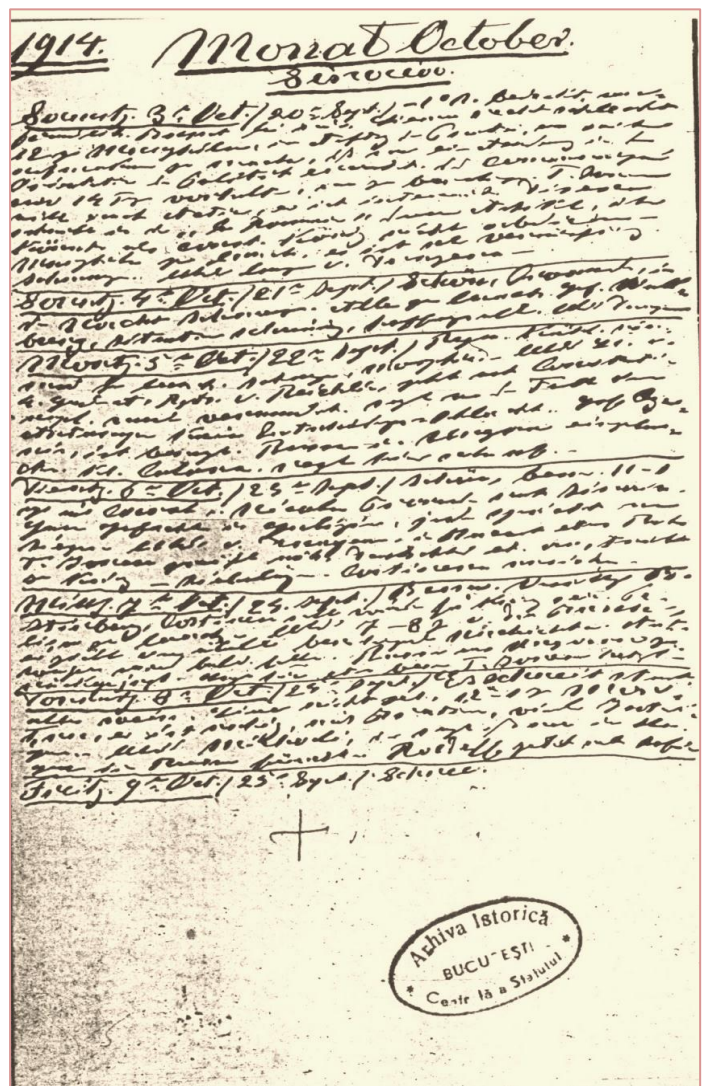
Regele Carol I: jurnal, ultima pagină

de Vasile Docea

A m o anumită rezervă în a defini însemnările zilnice ale regelui Carol I al României drept oglinda fidelă a vieții sale. Pe de o parte, jurnalul monarhului, păstrat integral la Arhivele Naționale ale României și publicat, până astăzi, doar parțial, dă senzația că ar fi o astfel de oglindă: el cuprinde însemnări făcute constant, zi de zi. Carol I a început să scrie în jurnal la vârsta de 17 ani și a încetat la 75 de ani, în ziua morții. Aproape nici o zi nu a scăpat neconsemnată; nici boala și suferința, nici vreo întâmplare neprevăzută nu l-au putut împiedica să-și aștearnă, cu o disciplină de fier, însemnările. Cred, totuși, că această regularitate disciplinată, obstinată chiar, ține mai degrabă de definiția unui calendar. Ea nu e suficientă pentru a ne permite să calificăm jurnalul ca oglindă fidelă. Ceea ce contează în cazul unei oglinzi este mai degrabă fidelitatea cu care ea reproduce (reflectă) contururi și conținuturi și mai puțin ritmicitatea cu care o face. Dar tocmai problema conținutului și a fidelității cu care jurnalul reflectă faptele și întâmplările cotidiene ne pune pe gânduri. Însemnările sunt scurte și seci. Adesea, nu știm dacă și ce anume rămâne neconsemnat. Notițele se referă la acele fapte pe care regele însuși le consideră importante sau demne de reținut. Ceea ce nu i se pare important, dar și ceea ce el consideră că nu se cuvine să noteze, sau lucrurile pe care dorește să le ascundă, toate acestea sunt trecute sub tăcere. Este vorba, așadar, de o selecție eminentamente subiectivă. Prin urmare, oglinda e cât se poate de infidelă. E vălurită, are suprafața striată, pătată, opacă. Ea reflectă, ca orice jurnal, doar ceea ce regele însuși vrea să arate.

C ea din urmă pagină a jurnalului cuprinde însemnările făcute în ultima săptămână de viață. Începe cu data de 20 septembrie și se încheie cu ziua de 26 septembrie 1914. În toate însemnările sale zilnice, începând cu venirea în România în 1866, Carol I a folosit notarea dublă a datelor: după calendarul nou, gregorian, folosit în vestul Europei, și după calendarul vechi, iulian, utilizat pe-atunci în spațiul estic, ortodox. Avea 75 de ani și se afla la Sinaia, în castelul Peleş, unde petrecuse toată vara. O vară care, în Europa, a fost

fierbinte și agitată, cu înlănțuirea de evenimente internaționale și de decizii care au dus la declanșarea războiului mondial. În țară, lucrurile nu erau cu mult mai calme. Lumea politică se agita, împărțită între tabăra „proantantiștilor” și cea a „germanofililor”. Presiunile asupra regelui erau uriașe, atât din partea diplomaților străini, cât și din cea a liderilor politici locali. Fiecare urmărea să îl atragă în propria sferă de influență și să obțină, astfel, o decizie favorabilă privind poziția României

Ultima pagină a jurnalului regelui Carol I. Arhivele Naționale ale României, Fond Casa Regală. Personale. Carol I, Dos. III-35, f. 41v.

față de conflictul abia început. Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august a decis neutralitatea, dar această opțiune nu a pus capăt presiunilor diplomatice și intrigilor politice.

In ziua de sâmbătă, 20 septembrie (3 octombrie, stil nou), regele nu se simte bine. Are dureri, pe care le consemnează în jurnal, dar ele nu-l împiedică să-și urmeze programul. Ziua începe cu o întrevedere cu Basset, administratorul general al Casei Regale. Deși e încă toamnă timpurie, la Sinaia e frig. Termometrul regelui, marcat în scala Reamour, arată -1° , ceea ce, pe scala Celsius, cu care suntem obișnuiți noi astăzi, înseamnă $-1,25^{\circ}$. Cerul e acoperit, iar aerul se simte neprietenos. Basset îi comunică regelui că starea de sănătate a lui Karel Liman, arhitectul Casei regale, este rea. Liman (1855-1929), arhitect de origine cehă, care proiectase și construisese Peleşorul, lucra încă la renovarea și redecorarea castelului Peleş, un proiect care începuse în urmă cu aproape două decenii și care era aproape de finalizare. Și la care regele ținea foarte mult, ca, de altfel, la tot ce era legat de reședința de la Sinaia.

Exact la ora prânzului, își face apariția Alexandru Marghiloman. Regele, care îl cunoștea de multă vreme, îl găsește acum „foarte rațional”. El vine în audiență, din însărcinarea Partidului Conservator, aflat atunci în opoziție, „pentru a mă atenționa că se așteaptă o schimbare în orientarea politicii și că comunicatul durează doar 14 zile, pentru a liniști”.¹ O consemnare a audienței s-a păstrat și în notele politice ale lui Alexandru Marghiloman, care confirmă cele reținute de rege: „După ce i-am povestit toate cele petrecute, Comitet, Conferință, Comunicat, îi atrag atenția foarte serios asupra faptului că trebuie să privească și necesitatea eventuală a unei politici antiaustriece și că ar fi revoluție dacă țara nu ar avea nimic, odată criza terminată”.² Vizita lui Marghiloman are ca scop informarea regelui asupra faptului că Partidul Conservator a ajuns la o înțelegere cu Partidul Național Liberal în privința emiterii unui comunicat comun, prin care să confirme faptul că România își menține neutralitatea. În același timp, însă, liderul conservator își informa suveranul despre caracterul provizoriu al aceluia comunicat, în condițiile în care mulți politicieni doreau ca țara să intre în război. „Tache Ionescu vrea și el acțiune, este interesat”, scrie regele în continuare. Vor fi știut cei doi mai multe amănunte despre motivele interesului lui Tache Ionescu de a scoate țara din neutralitate, dar

regele, precaut, s-a mărginit la acea însemnare laconică. Apoi, caracterizează enervat un articol apărut în ziarul Partidului Conservator-Democrat al aceluiași Tache Ionescu: „Disescu scrie un articol prostesc în «La Roumanie», cum că nu aş putea să abdic, deoarece sunt rege constituțional.” Marghiloman, în propriu-i jurnal, confirmă: „Regele foarte nemulțumit de articolul lui Dissescu asupra abdicării unui rege constituțional și adânc edificat pe seama lui Tache.”³ Această consemnare confirmă ipoteza că, în ultima lună de viață, după izbucnirea războiului și declararea neutralității României, Carol I a luat în calcul ideea abdicării. Ipoteza este confirmată de mai multe surse, una dintre ele fiind arhiepiscopul catolic de București, Raymund Netzhammer. Acesta avea să își amintească mai târziu că, atunci când l-a văzut pentru ultima dată pe rege, în 1/14 septembrie 1914, acesta i-a vorbit despre abdicare și i-a spus că ar vrea să se retragă în Elveția, undeva în apropierea mănăstirii benedictine Einsiedeln.⁴ Însemnarea din jurnal dovedește că regele, deranjat de un articol în care i se contesta dreptul de a abdică, încă mai lua în calcul această opțiune în ultimele sale zile de viață. Abdicarea sa și urcarea pe tron a prințului moștenitor Ferdinand ar fi lăsat cale liberă opțiunii politice de intrare a României în război de partea Antantei.

Seara zilei de 20 septembrie, la fel ca seara următoarei zile, și-o petrece în compania lui Otto von Dungern. Acesta era profesor de drept la Universitatea din Cernăuți, post pe care îl dobândise cu trei ani înainte, după studii juridice făcute în Marea Britanie și în Germania, finalizate printr-un doctorat la Universitatea din Erlangen. Tânărul profesor (se născuse în 1875) nu era la prima sa vizită la Peleş. Era originar din Wied, locul de origine al reginei Elisabeta, ceea ce poate să explice, într-o oarecare măsură, apropierea sa de familia regală. Însemnarea din jurnal e laconică, din ea aflăm doar că a stat „îndelung” la rege și nimic altceva. Știm, însă, dintr-un articol publicat ulterior de Otto von Dungern⁵, că a discutat mult cu regele despre poziția României față de războiul în desfășurare. Regele se arăta nemulțumit de presiunile pe care le făceau mai mulți lideri politici

³ *Ibidem*, p. 198.

⁴ Raymund Netzhammer, *König Karl I. von Rumänien und Maria Einsiedeln*, în „St. Meinrads Raben”, an 29, nr. 12, sept.-dec. 1939, p. 19. În jurnalul său, publicat postum, Netzhammer consemnează acea întâlnire, precum și faptul că regele i-a spus că se gândește să se retragă, dar nu scrie nimic despre intenția acestuia de a se stabili în Elveția. Raymund Netzhammer, *Bischof in Rumänien. Im Spannungsfeld zwischen Staat und Vatikan*, vol. I, München, Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1995, p. 256.

⁵ Otto von Dungern, *Aus den letzten Tagen des Königs Carol von Rumänien*, în „Deutsche Rundschau”, vol. XLIII, 1916, nr. 7, p. 212-224.

¹ Arhivele Naționale ale României, București, Fond Casa Regală. Personale. Carol I, Dos. III-35, f. 41v.

² Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. 1, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Scripta, 1993, p. 197.

români, în favoarea intrării României în război de partea Antantei. Încă se mai aștepta întrunirea unui nou Consiliu de Coroană, care să reia discuția asupra poziției României. Iar dacă se va hotărî intrarea în război împotriva Germaniei și Austro-Ungariei, el, regele, era hotărât să abdice. „Peste seninătatea vârstei – notează von Dungern – s-a așternut oboseala. Spiritul încă reușea să cuprindă cu deplină responsabilitate nevoile timpului, dar corpul său ceda. Regele simțea că nu mai avea putere să reziste prea mult în lupta cu tânăra generație.”

Z iua de 21 septembrie (4 octombrie, stil nou) e frumoasă, astfel încât regele face o promenadă încă de dimineață. Cu ani în urmă, plimbarea zilnică era nelipsită, indiferent de vreme sau de starea de sănătate. Acum o face doar când vremea e bună. Peste noapte s-a simțit rău – „noaptea dureri” – și din acest motiv, probabil, nu a putut dormi. Plimbarea în aer liber, prin parcul castelului, poate chiar prin pădure, îl va fi făcut să se simtă mai bine. La prânz se întâlnește toată familia: regele, regina, prințul moștenitor Ferdinand, soția acestuia Maria și cei cinci copii ai lor. Apoi, în audiență la rege vine contele Waldburg, însărcinatul cu afaceri al legației Germaniei. „Situația e dificilă, dar plină de speranță”, notează regele în urma acestei audiențe, referindu-se, probabil, la situația de pe front a Germaniei.

În dimineața zilei următoare, 22 septembrie (5 octombrie, stil nou), plouă și e frig. Este luni, începe o nouă săptămână de lucru, care va fi și ultima pentru rege. Nu iese la plimbare și nu are pe nimeni la prânz. Notează, însă, că are dureri. Trebuie să fi fost insuportabile, din moment ce e nevoit să ia morfină.

Seara este vizitat de locotenentul von Reichlin, de la Regimentul nr. 4 al artileriei de gardă din Berlin, care „merge la Constantinopol, a fost rănit.” Ceea ce regele găsește demn de reținut din această întâlnire este doar că von Reichlin, care venea direct de pe teatrul de război, „spune despre căderea orașului Antwerpen că nu este o bătălie decisivă.” Orașul fortificat Antwerpen, în care se retrăsese cea mai mare parte a amatei belgiene, a fost asediat încă din august de trupele germane, care încercau să pătrundă prin Belgia, țară neutră, pentru a ataca din flanc pozițiile franceze. Capitulara orașului avea să urmeze pe 27 septembrie (10 octombrie, stil nou). Mai târziu, von Reichlin va descrie la rândul său această întâlnire.⁶ În penumbra cabinetului de lucru, „regele pare

palid, iar eu am impresia că am în fața mea un om chinuit, plin de griji, însă extrem de amabil.” Conversația este întreruptă de scurte pauze. Discută despre Regimentul nr. 4 al artileriei de gardă, implicat în luptele de la Antwerpen, despre diferite persoane, însă „conversația l-a solicitat foarte mult pe rege, care s-a făcut puțin mai mic în scaunul său.” Totuși, în ciuda oboselii – și a morfinei, despre care Reichlin nu știa nimic –, regele „găsește câte o vorbă potrivită pentru orice și dovedește o mare limpezime, logică și o rară cunoaștere a lucrurilor.”

După Reichlin vine în audiență, în aceeași seară, contele Ottokar Czernin, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei. De când a început războiul, audiențele acestuia la rege au fost foarte dese. De data aceasta, notează Carol I în jurnal, Czernin „este foarte îngrijorat, rușii au intrat în Ungaria. O coloană mică. Aici produce agitație.” Aceasta pare să fie întâlnirea la care se referă Czernin în depeșa sa din 26 septembrie (9 octombrie, stil nou) către Ministerul Afacerilor Externe din Viena: „Regele, care s-a îmbolnăvit, era la capătul puterilor și nu se mai gândea decât la liniște și la încheierea acestei lupte care-i zdruncină nervii. Cu câteva zile înainte mi-a spus, plângând, că nu mai are decât o singură dorință, să moară și să pună capăt la toate.” Curând după această ultimă întrevvedere cu omul de stat austriac, dorința regelui avea să se împlinească.

Z iua de marți, 23 septembrie (6 octombrie, stil nou), vremea e frumoasă, iar regele se simte „mai bine”. Face chiar o plimbare de două ore, între 11 și 1, spre Sinaia, însoțit de nepoții Carol și Nicolae. Dintre știrile de pe front reține, scurt, că „în Galiția se dau lupte grele și fiecare parte vorbește despre victorii.” Este mai puțin îngrijorat de ce se întâmplă în țară, deoarece „în București e ceva mai multă liniște.” Se referă, desigur, la agitațiile împotriva puterilor centrale și în favoarea intrării imediate a României în război împotriva Austro-Ungariei. Știe, însă, că pericolul atragerii țării în război nu a trecut și consemnează cele aflate în cursul zilei: „Tache Ionescu mă atacă pe mine, atacă Germania etc., instigă la război, Transilvania. Costinescu nesigur.” Seara îl are, din nou, pe Otto von Dungern la el. Cei doi nu știu că e, de fapt, ultima lor întâlnire.

Miercuri, în 24 septembrie (7 octombrie, stil nou), se simte din nou „mai bine”. Îl primește pe Barbu Știrbei, administratorul Domeniilor Coroanei, care îi confirmă temerile din ziua precedentă legate de poziția ministrului de finanțe Emil Costinescu. Spre nemulțumirea regelui, acesta din urmă „se pronunță din nou pentru război.” Ideea unui nou Consiliu de Coroană

⁶ Relaterea lui von Reichlin este reprodușă în Paul Lindenberg, *König Karl von Rumänien. Ein Lebensbild dargestellt unter Mitarbeit des Königs*, vol. II, Berlin, Hafen-Verlag, 1923, p. 318-321.

nu dispăruse. Ea îl bântuia ca un spectru, căci se temea că un nou consiliu ar putea hotărî intrarea în război. De aici grija aproape obsesivă de a urmări felul în care se comportau membrii Consiliului de Coroană, astfel încât să-i poată anticipa decizia.

Prânzul – „lunch”, în jurnal – îl ia la castelul Pelișor, reședința perechii moștenitoare, aflat în imediata apropiere a Peleşului. Fără îndoială, în compania prințului Ferdinand și a prințesei Maria, probabil și a copiilor lor, deși nu consemnează numele comensalilor.

Apoi, între orele 7 și 8 seara, îl primește în audiență pe Hilmar von dem Bussche, ministrul plenipotențiar al Germaniei la București. Acesta îi aduce vești despre situația de pe fronturi: orașul Antwerpen stă să cadă, iar rușii au fost respinși din Ungaria. Știrile sunt calificate de rege drept „liniștitoare”. Victoriile pe fronturi ale Puterilor Centrale aveau să domolească, pentru o vreme, cel puțin, agitațiile privind intrarea României în război de partea Antantei. După această întrevedere, la rege vine Petre P. Carp. Bătrânul conservator – avea 77 de ani – era bolnav, dar regele notează că se simte „ceva mai bine”. Singurul lucru pe care îl reține în legătură cu această ultimă discuție cu Petre P. Carp este că „T[ache] Ionescu instigă.” Desigur, pentru intrarea în război.

Joi, 25 septembrie (8 octombrie, stil nou), „ninge puternic”, iar la Sinaia se instalează atmosfera feerică: „totul este alb”. „Liman nu e bine”, notează regele la începutul zilei. Probabil ar fi vrut să discute cu el despre planurile și lucrările de renovare, pe care le-a urmărit întotdeauna de aproape. Ar fi fost, acum, o binevenită formă de evadare de sub presiunile politice, la care era supus din toate părțile. Nu a reușit, iar șirul audiențelor îl aruncă, din nou, în vârtoare. Între orele 12 și 1 vine

Vasile Morțun, fostul socialist trecut la liberali, care îndeplinea în acel moment funcția de ministru de interne în guvernul condus de Ionel Brătianu. Notează despre el că „este liniștit” (ceea ce însemna că nu se agita pentru intrarea în război) și că „este de partea lui Brătianu.” De la ministrul de interne află despre „multe intrigi” care se țes pe aceeași temă. Seara îl primește pe Theodor Mihali, om politic transilvănean, cu bune legături în cercurile politice din București. Din cele discutate, regele reține doar că „în Ungaria se tem de ruși”. Consemnarea faptului că ministrul plenipotențiar bulgar Simeon Radev pleacă la Sofia încheie notele acelei zile.

Ultima zi consemnată în jurnal este vineri, 26 septembrie (9 octombrie, stil nou). Datarea făcută de rege pe stil vechi – „25 sept.” – este greșită. Eroarea, neobișnuită pentru cel care calcula și consemna totul cu mare precizie, poate fi semnul unei anumite stări de tulburare. Un singur cuvânt apare în dreptul acestei zile: „Zăpadă”. Doar atât a mai reușit să consemneze regele. Însemnările din jurnal le făcea, de regulă, de două ori pe zi, dimineața și seara. Această ultimă însemnare a fost făcută în dimineața acelei zile. Despre ce s-a întâmplat în restul zilei, dacă s-a văzut cu cineva sau dacă a mai aflat ceva, dacă s-a simțit bine sau rău, nu notează nimic. Ceea ce înseamnă că seara nu a mai deschis jurnalul. Va muri pe la ora 5, în dimineața următoare.

Sau, poate, l-a deschis încă odată, în seara dinaintea morții, pentru a marca în el crucea de sub ultimul rând. O trăsătură constantă a jurnalului este că, de câte ori regele marca moartea unei persoane apropiate, punea o cruce la sfârșitul însemnării. Să-și fi presimțit – și consemnat – propriul sfârșit ?

Regele Carol I pe catafalc. Fotografie preluată după Paul Lindenberg, *König Karl von Rumänien. Ein Lebensbild dargestellt unter Mitarbeit des Königs*, vol. II, Berlin, Hafen-Verlag, 1923, p. 333.